

ISMERTETÉSEK. BÍRÁLATOK.

Századunk irodalma képekben. Irta Endrődi Sándor. Budapest, 1900. Az Athenaeum kiadása.

Az Athenaeum, ez az irodalmi és könyvkiadó társulat, nagy érdemeket szerzett a magyar irodalomtörténet terén. Ujra meg újra alkalmat nyújt az irodalom történetével foglalkozó munkásoknak, hogy tanulmányaik eredményét világra hozzák és gondoskodik, hogy a tudós és műértő közönség egyaránt képet alkothasson magának irodalmunk életéről. Hogy csak a nevezetesebb jelenségeket emeljem ki, immár a hatodik mű került ki a prés alól, a mely az irodalom egész életét vagy egy nagyobb korszakát akarja az olvasóval megismertetni. Beöthy Zsolttól három, a két kötetes irodalomtörténet, a Kis tükör, Horváth Cyrilltól a magyar irodalom története 1772-ig, Kardos Alberttól a szépirodalomé Kisfaludy Károlyig, s legujabban Endrőditél a Kisfaludy Károlytól a kiegyezésig terjedő korszak »képe«-e. Elismerésre méltó törekvés, különösen, ha meggondoljuk, hogy az említettem művek között megvan az eddig legteljesebb magyar irodalomtörténet (a Képes) és a legértékesebb Beöthy Zsoltnak kis Irodalomtörténete.

Az ilyen összefoglaló irodalomtörténetek többé kevésbé a nagy közönség számára készülnek, azon közönség számára, melyben műveltsége, tanulmányai folytán fölébred a vágy, hogy megismerkedjék a magyarság szellemi életének egyik legkiválóbb nyilvánulásával az irodalommal, de sem ideje, sem alkalmá, hogy a maga szemével közvetlenül szerezzon képet róla. Rá van utalva arra, hogy azoknak a megvilágításában szemlélje az irodalmi jelenségeket, a kik többet, alaposabban foglalkozván az irodalommal, jártasabbak, hivatottabbak mint ők.

Azok között, a kik kicsinyítő tükrükbe gyűjtik az irodalom képét, időrendben a legutolsó Endrődi Sándor. Nagyon nagy és heterogén társaságot szeretne maga köré gyűjteni, sok különböző ízlésű és követelésű nézőnek kívánná megmutatni a tükörképet, de a »nagy közönség« sorában az első helyeket a nőknek, a serdülő fiatalságnak és a — francziáknak tartja fönn. Tarka társaság, de az író szempontjából összeköti őket az a körülmény, hogy mindegyikük — legkevésbé még a serdülő fiatal-ság — könnyű, élvezetesen festett képet vár tőle.

Ezt a föladatot, népszerű, élvezhető, de a mellett hű leírását, jellemzését adni a jelen század irodalmi életének és állapotának, Endrődi nem oldja meg sikerrel. Könyvét ugyan népszerűen és élvezhetően írta meg — legalább a nagy közönség szempontjából, de már a hűségéhez nagyon sok szó fér. Nem szólok ezen a helyen az apróbb tárgyi tévedéseiről, nem abban keresem most a rajz hibáját, hogy egy két vonást, mesterműszóval élve, véletlenül elrajzolt, nem is azt kutatom, hol alkalmatudatosan rossz, mesterkéltnél világítást, mert nincs terünk az egyes fejezeteken végig haladva részletesen kimutatni, a miben hibázott:¹ hanem inkább az *okra* kívánok rámutatni, a melyben e tévedések megfogantak. Hiszem, sőt meg vagyok győződve, hogy a sikertelenség nem az író szeretetén vagy szorgalmán mult, lelkesedését, szorgalmát nem vonom kétségbe, hanem első sorban, sőt kizárólag azon, hogy a föladat nem felelt meg a szerző egyéniségének.

Az előszóban jól jellemzi ezt a föladatot: »Mily bonyodalmas társadalmi és politikai viszonyok! a lángelmék és tehetségek mennyi küzdelme! mily sokféleség, mennyi részlet mindenütt!« Valóban, a kor 1830-tól 1867-ig annyira gazdag politikai, társadalmi és művészeti mozgalmakban, az eszmék surlódása annyi szikrát pattant ki, hogy a vizsgálódó tudós szeme elé ragyogó s érdekes kép tárul, de épen mert oly nagy a fénye, nehéz föladat fölfogni és vissza tükröztetni. Nem találok sikerültnek a módszert, a melyet Endrődi választott, a ki »színes vázlatokban próbálta megrögzíteni egy-egy írónk arczképét, — inkább működésének egészét láttatva s jelentőségét szemléltetve, mintsem kiterjeszkedve apróbb részletekre.« Természetes, hogy ilyen összefoglaló munkában nem terjeszkedik ki az író apróbb részletekre, de ezt a szempontot nem meri általános érvényűvé emelni. Az egyes író működéséből tudatosan, helyesen is, elhagyja azt, a mi mellékes, nem jellemző, de már magát az egész irodalmat nem tudja egységes, szerves organizmusnak tekinteni, nem mellőzi azokat a nagyon is mulandó hatású írókat, a kiktől legfőlebb a tudományos irodalom emlékszik, vagy néha az sem.

Ugy gondolom, Endrődinek vagy egy-egy irány legkiválóbb íróit, a magyar szellem tipikus képviselőit kellett volna bemutatni — akár színes vázlatokban is — vagy, a mi még helyesebb lett volna, rajzolni magát a kort irodalomtörténeti törekvéseivel együtt és lefesteni azokat az írókat, a kiknek nevéhez e törekvések fűződnek. Ekkor csakugyan került volna alkalmá a politikai és társadalmi viszonyok rajzolására, a tehetségek küzdelmének bemutatására, s nem kellett volna az írókat kiragadni a korukból, elszakítani egymástól és azoktól az eszméktől, melyekért küzdöttek (p. o. Petőfi, Tompa, Arany). A könyv egy-egy részének elején (A szabadságharcz előtt, a szabadságharcz után) van ugyan rövid áttekintés, történelmi tájékoztató, elvéve egy-két fejezet élén szintén van egy pár általános frázis, de sem azt nem látjuk, mennyire gyökerezik egy-egy író a maga egész lelki világával, a korában, annak eszméiben,

¹ Erre vonatkozólag ajánlom a Magyar Kritika 11. sz.-ban megjelent alapos ismertetést (írta Kőrösy György dr.).

érzuleteiben, sem az írók képe nem olvad össze az irodalom egységes képévé. Épen mert annyira elszakítja őket egymástól, mert hiányzanak az összefűző, összetartó mozzanatok: a századunk irodalmáról festett kép szétesik az egyes írók képeire.

Azonban nem ez a legnagyobb gyöngéje a munkának. Ha nem olvadnak is egységes jelenetbe az irodalom fél századának változatos mozzanatai, legalább ezek a különálló részek lehettek volna úgy megírva, hogy a könnyű olvasmányt kereső közönség okuljon belőle. De nincs így megírva. Endrődi, azt hiszem, úgy számított, hogy jó akarattal, szorgalommal és ügyes tollal megoldhatja a föladatát, megfeledezett arról, hogy ehhez első sorban tudományosság, még pedig alapos tudományosság kell. Nálunk egyáltalán úgy gondolkoznak az emberek, hogy népszerű munka megírása nem valami nehéz munka, kellő olvasottsággal könnyen el lehet végezni. A tudomány azon ágaiban, melyekhez a magyarságnak, mint nemzeti szellemnek nincs sok köze, hogy p. o. csak a classica-philológiára, physicára, ókori világtörténelemre hivatkozzunk, tényleg igen könnyen lehet boldogulni a külföld tudományos eredményeire támaszkodva, de már a specialis nemzeti disciplinákban, a hol nekünk magyaroknak kell az előleges tanulmányokat megtenni, a népszerűsítő földolgozás sok nehézséggel, fáradsággal van összekötve — mert ezek az alapvető munkálatok jórészt hiányoznak. Nemcsak az írók műveit kell a földolgozóknak áttanulmányoznia, hanem magával a korrallal, az irodalmi viszonyokkal is jórészt közvetlenül a forrásokból kell megismerkednie, arról szó sincs, hogy összefoglaló művekből meríthesse, még szerencséje, ha egy pár olyan szakmunka áll rendelkezésére, mint p. o. Endrődinek Vörösmartyra nézve Gyulai Pál életrajza. Ez az egyik magyarázata, miért nincs eredménye a Semsey pályázatnak, ez magyarázza azt is, miért sikerül csak akkor az ilyen áttekintő irodalomtörténet, ha olyan szakember írja, mint Beöthy, a ki az anyagot és az egész apparatus criticust ismeri.

Endrődi, nem is követelhetjük tőle, nem uralkodik az anyagon, nincs meg a kellő jártassága sem a módszerben, sem az anyag összeállításában. Nem ez az első irodalomtörténeti munkája ugyan, de az sem volt biztató, a mit eddig, még jó régen, dolgozott, s az is más korrallal (a XVIII. század végével) foglalkozott. Nem erősödött meg tudománya a specialis kutatásokon, nem tett olyan tanulmányokat, vagy legalább nincs róluk tudomásunk, melyek bevezették volna szemét az irodalmi jelenségek mélyére. A tudományban pedig egy csapásra nem lehet erőt venni a nehézségeken, s még szorgalommal, lelkesedéssel sem, a tudós nem költő, a kit az istenadta tehetsége minden akadályon, korlátan fölül emel.

A legujabb irodalomtörténet szerzőjéből az a tulajdonság is hiányzik, a mi az igazi tudósnak a legszükségesebb alkotó része: az elfogulatlan-ság. Nem térek most sem ki arra a — szeretném mondani személyeskedő — egyoldalú ítéletre, a melylyel Czuczor, Bajza, Sárosy, Kuthy, Czakó (egy mondását idézem róla: »Egy erőszakosan égő tehetség tűzijátéka volt ez, melyben vénes képzelődés lobogtatta a ki nem forrott filozofia fáklyáját s az eszmék helyén a nagyotmondások czifra és rakoncátlan

népe tombolt.!), Teleky működését kíséri, mind elárulja, mennyire hiányzik Endrődi munkájából a történeti szempont és érzék, csak azt említem, hogy Gyulairól úgy nyilatkozik, mint valamilyen hivatásos ujságíró, elmondja róla, részben nyíltan, részben édeskés frázisokba burkolva, hogy szívtelen, korlátolt, kevés tehetségű, mesterkelt, szegényes képzetű, pepecselő és — lármás.

Azt hiszem ez az utolsó mondat minden további fejtegetést fölöslegessé tesz; a ki Gyulai Párról így nyilatkozik, a ki annyira elfogódik a személyes ellenszenvében, hogy ilyen képtelen vádakat szór ellene: az a maga erős subjectivismusában írhat jó költeményeket, de jó irodalom-történetet nem.

LMR.

